

*Dr hab. Joanna Długosz, prof. UAM**

O racjonalności penalizacji uiszczenia grzywny za skazanego lub ukaranego

I. Zarysowany w temacie niniejszego opracowania problem dotyczy oceny zasadności penalizacji dobrowolnego uiszczenia przez inną osobę kary grzywny wymierzonej sprawcy przestępstwa lub przestępstwa skarbowego albo wykroczenia lub wykroczenia skarbowego, bądź też ofiarowania mu pieniędzy na ten cel. Wydaje się wprawdzie, przynajmniej na pierwszy rzut oka, że kwestia ta została w Polsce uregulowana w sposób zadowalający, a ponadto niekontrowersyjny i zasadniczo niebudzący istotnych sporów doktrynalnych czy orzeczniczych. Na przyjęte rozwiązywanie normatywne i ich uzasadnienie w orzecznictwie i doktrynie można jednak spojrzeć z nieco innej perspektywy i uwzględniając pomijane dotąd kwestie, postawić pytanie, czy przyjęte środki zostały dostosowane do zamierzonych celów i zapewniają ich realizację.

851

II. Normatywnym punktem odniesienia, jeśli chodzi o karnoprawną reakcję na zachowanie polegające na uiszczeniu grzywny wymierzonej sprawcy przestępstwa lub wykroczenia, mogą być zasadniczo dwie regulacje kodeksowe.

Po pierwsze, obowiązujący Kodeks karny zawiera obwarowany sankcją karną zakaz poplecznictwa (art. 239 k.k.), polegającego na utrudnianiu lub udaremnianiu postępowania karnego¹ przez pomaganie sprawcy

* Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Prawa Karnego.

¹ Udaremnianie postępowania to spowodowanie jego bezskuteczności. Z kolei utrudnianie to wywarcie negatywnego wpływu na trwające postępowanie w postaci wszelkich zachowań prowadzących do przewlekłości postępowania lub do wykonania przez organ dodatkowych czynności procesowych. W zakresie czynności sprawczej odnoszącej się do odbywania kary chodzi o stwarzanie wszelakich trudności, o zróżnicowanym stopniu nasilenia, oddziałujących na proces wykonywania wydanego, prawomocnego wyroku skazującego; por. m.in. M. Szewczyk, A. Wojtaszczyk, W. Zontek, *Komentarz*

przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego, uniknąć odpowiedzialności karnej, w szczególności m.in. przez odbycie za skazanego kary². Przytoczony zakaz ma przede wszystkim chronić prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, w tym zwłaszcza prawidłowy przebieg postępowania karnego w sprawie o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe – i to w każdym stadium jego popełnienia³. We wskazanym zakresie chodzi o zakaz wywierania negatywnego wpływu na wykonanie kary orzeczonej za przestępstwo lub przestępstwo skarbowe.

W piśmiennictwie podkreśla się, że gdy chodzi o odbywanie kary, w grę wchodzi jedynie ta kara, które zgodnie z językowym znaczeniem się odbywa, a zatem kara pozbawienia wolności i kara ograniczenia wolności⁴. Odbywać można bowiem tylko taką karę, która została orzeczona na pewien określony okres i jest powiązana ze ściśle określonym miejscem⁵. Poza zakresem terminu „odbywanie kary” pozostaje więc poniesienie kary grzywny, którą się uiszcza albo ściągą w drodze egzekucji.

Nie oznacza to jednak, że poniesienie za skazanego kary grzywny jest zachowaniem aprobowanym, a tym bardziej pożądanym. Należy je bowiem rozpatrywać zwłaszcza w kontekście odpowiedzialności za wykroczenie stypizowane w art. 57 k.w. Ten przepis Kodeksu wykroczeń, stanowiący drugą istotną w omawianym kontekście regulację kodeksową, penalizuje bowiem cztery rodzaje zachowań, z których w kontekście dyskutowanej tu problematyki istotne są dwa, tj. uiszczanie grzywny za skazanego lub ukaranego, nie będąc dla niego osobą najbliższą⁶, oraz ofiarowanie skazanemu, ukaranemu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na cel uiszczenia grzywny, nie będąc dla skazanego lub ukaranego osobą najbliższą.

do art. 239, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212–277d*, Warszawa 2017, nb. 15 i n.; I. Zgoliński, *Komentarz do art. 239*, [w:] V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018, nb. 3.

² Kodeksowe wyliczenie przykładowych sposobów pomagania sprawcy przestępstwa lub przestępstwa skarbowego uniknąć odpowiedzialności karnej obejmuje ponadto ukrywanie sprawcy oraz zacieranie śladów przestępstwa, w tym przestępstwa skarbowego.

³ W zakresie, w jakim chodzi o zakaz odbycia za skazanego kary, dotyczy to, rzecz jasna, postępowania prowadzonego na etapie wykonawczym.

⁴ Por. M. Mozgawa, *Komentarz do art. 239*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019, pkt 2; M. Szewczyk, A. Wojtaszczyk, W. Zontek, *Komentarz...*, nb. 13.

⁵ Trzeba jednak wskazać, że wykonanie kary przez skazanego możliwe jest aż do momentu przedawnienia (por. art. 103 k.k.). Oznacza to, że odbycie za skazanego orzeczonej mu kary przed upływem okresu przedawnienia jej wykonania należy kwalifikować jako usiłowanie popełnienia.

⁶ Definicja ustawowa zob. art. 47 § 3 k.w.

Owe poniesienie za skazanego lub ukaranego kary grzywny zostało w przytoczonym przepisie określone jako „uiszczenie”. Wykładnia tego pojęcia nie nastręcza trudności – w ujęciu semantycznym uiszczyć oznacza „uregulować należność za coś, wywiązać się z jakiegoś zobowiązania finansowego”⁷. Chodzi więc o zapłacenie za skazanego lub ukaranego orzeczonej kwoty grzywny w sposób pozwalający uznać karę za wykonaną, tzn. o zapłatę w pełnej wysokości⁸. W zakres interesujących z perspektywy omawianej tu problematyki czynności sprawczych stypizowanych w 57 § 1 k.w. wchodzi także ofiarowanie pieniędzy na cel uiszczenia grzywny, a zatem bezinteresowne przekazanie (darowanie) pieniędzy sprawcy zanim grzywna została zapłacona⁹. Owego ofiarowania pieniędzy nie można jednak utożsamiać z uiszczeniem i tym samym uznać za równoważne z „poniesieniem za skazanego kary grzywny”¹⁰.

Warty wzmianki, choć nie jest to główny przedmiot tego opracowania, jest sygnalizowany w literaturze problem częściowego „krzyżowania się” zakresów normowania art. 239 § 1 k.k. i 57 § 1 k.w. Przeważająca część doktryny stoi na stanowisku, że zachowanie polegające na uiszczeniu za skazanego grzywny orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, lub ofiarowanie mu pieniędzy na ten cel jest wykroczeniem z art. 57 § 1 k.w., co wyłącza odpowiedzialność za poplecznictwo z art. 239 § 1 k.k. Niektórzy przyjmują jednak, że zachowanie mieszczące się w przytoczonych wzorcach karalnego naruszenia normy sankcjonowanej stanowi możliwy wariant pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej, o której mowa w art. 239 § 1 k.k., co prowadziłoby do przyjęcia, że skoro norma zawarta w przepisie art. 239 § 1 k.k. zawiera jedynie wyliczenie przykładowe, to nie można wykluczyć uznania za poplecznictwo także zachowań polegających na uiszczeniu za skazanego orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, lub darowaniu mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel¹¹.

⁷ Por. Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/ui%C5%9Bci%C4%87.html> (dostęp: 4.01.2020).

⁸ Por. m.in. A. Michalska-Warias, *Komentarz do art. 239*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2019, nb. 3.

⁹ Poza zakresem normowania art. 57 § 1 k.w. pozostaje zatem ofiarowanie sprawcy innych przedmiotów niż pieniądze oraz wszelkie zachowania podjęte wobec skazanego lub ukaranego po zapłaceniu przez niego grzywny, choćby prowadziły one do zmniejszenia lub wyrównania strat finansowych powstałych w jego majątku w związku z jej uiszczeniem.

¹⁰ Por. A. Michalska-Warias, *Komentarz...*, nb. 3 oraz wskazane tam piśmiennictwo.

¹¹ Por. R. Giętkowski, *Zasada osobistej odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 5, s. 73 i n. oraz wskazane tam piśmiennictwo.

Pogląd ten nie wydaje się jednak trafny. Skoro bowiem ustawodawca w zawartym w art. 239 § 1 k.k. przykładowym wyliczeniu rodzajów zachowań, będących pomocą w uniknięciu przez sprawcę odpowiedzialności karnej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wskazuje *expressis verbis* na odbywanie za skazanego kary, a pomija poniesienie za skazanego kary grzywny, lokując obwarowany sankcją zakaz tego drugiego zachowania w obszarze odpowiedzialności za wykroczenie (art. 57 § 1 k.w.), to nie sposób przyjąć, że obie kategorie zachowań (tj. odbywanie kary za skazanego wobec uiszczenia za niego grzywny lub ofiarowania mu pieniędzy na ten cel) mieszczą się jednocześnie w zakresie normowania art. 239 § 1 k.k. Co więcej, taka wykładnia wskazywałaby na oczywistą sprzeczność i prowadziła do kuriozalnych wniosków karnoprawnej oceny zachowania polegającego na uiszczeniu za skazanego grzywny orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, lub na ofiarowaniu mu (albo osobie dla niego najbliższej) pieniędzy na ten cel. W przypadku bowiem, gdyby sprawcą takiego zachowania była osoba niebędąca dla skazanego osobą najbliższą, podstawą odpowiedzialności byłyby zbiegające się art. 239 § 1 k.k. i art. 57 § 1 k.w., w konsekwencji czego odpowiedzialność sprawcy byłaby surowsza, zwłaszcza w sytuacji, gdyby kary lub środki karne orzeczone za ten popełniony czyn jako za przestępstwo i za wykroczenie nie były jednorodziejowe (por. art. 10 k.w.). Jeśli natomiast sprawca posiadałby przymiot osoby najbliższej dla skazanego, wówczas ponosiłby odpowiedzialność karną wyłącznie na podstawie art. 239 § 1 k.k. Ponadto w zakresie obu analizowanych wariantów zachowań (tj. uiszczenia za skazanego grzywny orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, lub ofiarowania mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel) niemożliwe byłoby przypisanie sprawcy, i to bez względu na cechy go charakteryzujące, wyłącznie wykroczenia z art. 57 § 1 k.w. Tym samym przepis art. 57 § 1 k.w. w zakresie, w jakim wysławia zakaz uiszczania za skazanego grzywny orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, lub ofiarowania mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel, okazałby się ustawowym *superfluum*.

Tymczasem przyjęta *de lege lata* konstrukcja normatywna i jej dominująca wykładnia skłaniają do stwierdzenia, że intencją ustawodawcy było podkreślenie odmiennego stopnia karygodności obu tych kategorii zachowania (tj. odbywania za skazanego kary orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wobec uiszczenia za skazanego grzywny lub ofiarowania mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel) i w konsekwencji objęcie ich alternatywnie odmiennymi reżimami odpowiedzialności tzw. represyjnej, tj. odpowiedzialnością karną *sensu stricto* – w przypadku pierwszej kategorii zachowań, lub odpowiedzialnością wykroczeniową – w przypadku zachowania drugiego rodzaju.

III. Istotą każdej kary kryminalnej jest odpowiedzialność osobista, stąd bez wątpienia także kara grzywny ma charakter osobisty¹². Oznacza to nie tylko, że wyłącznie skazany lub ukarany jest uprawniony do uiszczenia kary grzywny orzeczonej za przestępstwo, w tym i przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe, ale przede wszystkim, że orzeczona grzywna musi dotyczyć skazanego lub ukaranego bezpośrednio¹³, tzn. stanowić dla niego osobistą dolegliwość, co w praktyce oznacza, że musi być uiszczona z jego majątku.

Karalność uiszczenia za skazanego lub ukaranego orzeczonej mu grzywny za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe, bądź darowania mu pieniędzy na ten cel, choć w polskim systemie prawa *de lege lata* bezdyskusyjna, nie musi być jednak oczywista, nawet mimo obowiązywania ustawowego zakazu utrudniania czy udaremniania postępowania karnego. Przykładem odmiennego, choć niepozbawionego kontrowersji, wartościowania zachowań, polegających na udaremnianiu poniesienia kary grzywny orzeczonej innej osobie za popełnienie przestępstwa, jest niemieckie ustawodawstwo karne, mimo że niemiecki Kodeks karny¹⁴ zawiera, rzecz jasna, obwarowany sankcją karną zakaz poplecznictwa (por. § 258 StGB – typ podstawowy, i § 258a StGB – typ kwalifikowany ze względu na okoliczność osobistą sprawy, tj. status funkcjonariusza publicznego)¹⁵. Treścią istotnej z perspektywy

¹² Wynika to także z Kodeksu karnego wykonawczego, zwłaszcza z przepisów dotyczących kary grzywny (por. rozdział VIII części szczególnej k.k.w.).

¹³ W piśmiennictwie niemieckim zob. m.in. A. Scholl, *Die Bezahlung einer Geldstrafe durch Dritte – ein altes Thema und noch immer ein Problem*, „Neue Zeitschrift für Strafrecht” 1999, nr 12, s. 601 i n.; J.M. Wodicka, *Bezahlung einer Geldstrafe durch Dritte*, „Neue Zeitschrift für Strafrecht” 1991, nr 10, s. 487 i n.

¹⁴ *Strafgesetzbuch*, dalej: StGB.

¹⁵ W zakresie omawianej problematyki istotne są zwłaszcza dwie następujące regulacje StGB:

§ 258. (1) Kto, chcąc lub wiedząc o tym, całkowicie lub częściowo udaremnia zgodne z ustawą karną ukaranie innej osoby za czyn bezprawny lub zastosowanie wobec niej środka przewidzianego w § 11 ust. 1 nr 8, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5 lub karze grzywny.

(2) Tej samej karze podlega, kto chcąc lub wiedząc o tym, całkowicie lub częściowo udaremnia wykonanie orzeczonej innej osobie kary lub środka.

(3) Kara nie może być wyższa od kary grożącej za czy pierwotny.

(4) Usiłowanie podlega karze.

(5) Nie podlega karze za poplecznictwo, kto popełnia czyn, chcąc całkowicie lub częściowo udaremnąć pociągnięcie siebie samego do odpowiedzialności karnej lub zastosowanie wobec siebie środka albo wykonanie orzeczonej mu kary lub środka.

(6) Nie podlega karze sprawca, który popełnia czyn na rzecz osoby najbliższej.

§ 258a. (1) Jeżeli sprawcą czynu określonego w § 258 ust. 1 jest funkcjonariusz publiczny powołany do współdziałania w postępowaniu karnym lub w postępowaniu w przedmiocie

omawianej tu problematyki normy sankcjonującej, wysłowionej w § 258 ust. 2 StGB, jest umyślne udaremnienie wykonania kary lub środka prawnomocnie orzeczonych innej osobie za popełnienie przestępstwa¹⁶. Udaremnienie może być całkowite albo częściowe, przy czym ta druga opcja ma miejsce m.in. wówczas, gdy część kary została już wcześniej wykonana. Przyjmuje się, że skutkiem owego udaremnienia musi być stworzenie korzystniejszej sytuacji dla skazanego, polegającej na (prawnym albo faktycznym) uniemożliwieniu wykonania kary lub środka – i to zarówno definitywnie (np. ze względu na przedawnienie wykonania kary), jak i jedynie przez pewien czas¹⁷. Z kolei wspomniana konstrukcja typu kwalifikowanego poplecznictwa wymaga, by sprawcą czynności polegającej na udaremnieniu wykonania orzeczonej innej osobie kary lub środka był funkcjonariusz publiczny (niem. *Amtsträger*¹⁸). Na gruncie polskiego porządku prawnego mogłoby chodzić m.in. o sędziego penitencjarnego lub funkcjonariusza Służby Więziennej (por. art. 115 § 13 pkt 7 k.k.)¹⁹.

zarządzenia środka (§ 11 ust. 1 nr 8) albo jeżeli sprawcą czynu określonego w § 258 ust. 2 jest funkcjonariusz publiczny powołany do współdziałania przy wykonywaniu kary lub środka, orzeka się karę pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 5 lat; w wypadku mniejszej wagi karę pozbawienia wolności do lat 3 lub karę grzywny.

(2) Uśiłowanie podlega karze.

(3) § 258 ust. 3 i 6 nie stosuje się.

[tłum. aut.]

¹⁶ W świetle analizowanej regulacji pod pojęciem kar należy rozumieć przewidziane w StGB kary *sensu largo*, tj. nie tylko kary kryminalne (pozbawienie wolności, grzywna), ale także kary dodatkowe (*Nebenstrafen*), zbliżone konstrukcyjnie do polskich środków karnych, m.in. zakaz prowadzenia pojazdów. Istotne jest, by były one orzeczone za popełnienie przestępstwa. Natomiast środkami w rozumieniu rzeczonego przepisu są środki porównywalne z polskimi środkami kompensacyjnymi i przypadkiem oraz środkami zabezpieczającymi (por. § 11 ust. 1 nr 8 StGB). Zakresem normowania § 258 i § 258a StGB nie są natomiast objęte inne środki prawne, przewidziane np. w niemieckiej ustawie o sądach dla nieletnich, niemieckim Kodeksie postępowania karnego czy też za popełnienie wykroczenia. Szerzej zob. M. Tsambikakis, *Kommentar zu § 258*, [w:] K. Leipold, M. Tsambikakis, M. Zöller (Hrsg.), *AnwaltKommentar StGB*, Bonn 2011, nb. 9 i n.

¹⁷ W doktrynie niemieckiej istnieje spór co do minimalnego czasu trwania owego udaremnienia, skutkującego zwłoką w wykonaniu kary lub środka. Zwolennicy dominującego stanowiska za najbardziej rozsądny uznają okres nie krótszy niż trzy tygodnie; por. m.in. F. Ruhmannseder, *Kommentar zu § 258*, [w:] B. v. Heintschel-Heinegg (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Kommentar*, München 2015, nb. 9. Najkrótszy okres – tj. co najmniej 10-dniowy – wskazuje m.in. A. Hoyer, *Kommentar zu § 258*, [w:] J. Wolter (Hrsg.), *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch*, Band 4, §§ 212–266b StGB, Köln 2013, nb. 13.

¹⁸ Definicja ustawowa zob. § 11 ust. 1 nr 2 StGB.

¹⁹ W przypadku funkcjonariusza Służby Więziennej poplecznictwo miałoby przykładowo miejsce wówczas, gdyby pracownik ten umożliwił osadzonemu ucieczkę z zakładu karego albo nie zrobił nic, aby taką ucieczkę udaremnąć. Nie jest przy tym istotne, czy do obowiązków takiego pracownika należało nadzorowanie osadzonych czy też nie. Decydu-

Zestawiając ze sobą hipotezy norm sankcjonujących, wysłownione w obu polskich oraz w niemieckim przepisie zawierającym zakaz poplecznictwa na etapie wykonania orzeczonej kary²⁰, można, bez wielkiego zaskoczenia, zauważyć zasadniczą zbieżność zakresów normowania przytoczonych przepisów obu Kodeksów karnych. Odmienności, jakie występują między przepisami art. 239 § 1 k.k. i § 258 ust. 2 StGB, dotyczą zwłaszcza wykładni niektórych z użytych w nich znamion. W kontekście analizowanego tu zagadnienia kluczowa jest niejednorodność w rozumieniu terminu „kara” (w kontekście jej odbycia lub wykonania za skazanego za popełnienie przestępstwa). W rozumieniu § 258 ust. 2 StGB jest nią bowiem wyłącznie pozbawienie wolności, nie zaś kara grzywny (choć niemiecki ustawodawca wprost o tym nie przesądza)²¹. Natomiast, jak już wspomniano, wprawdzie i polska regulacja Kodeksu karnego – według dominującego poglądu – nie obejmuje kary grzywny, ale odnosi się do niej *expressis verbis* art. 57 § 1 k.w. Tymczasem prawo niemieckie w ogóle nie zawiera typu czynu zabronionego polegającego na uiszczeniu kary grzywny orzeczonej innej osobie za popełnienie jakiegokolwiek czynu karalnego lub ofiarowaniu jej pieniędzy na ten cel. Różnica polega więc na tym, że niemieckie prawo karne kryminalizuje poplecznictwo na etapie wykonawczym jedynie w takim zakresie, w jakim chodzi o wykonanie za skazanego kary pozbawienia wolności orzeczonej mu za popełnienie przestępstwa.

Można zatem postawić pytanie o racjonalność utrzymania *status quo* w polskim porządku prawnym, jeśli chodzi o karalność uiszczenia kary grzywny za skazanego lub ukaranego bądź też ofiarowania mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel – i to bez względu na to, czy potraktuje się takie zachowanie jako wykroczenie objęte zakresem normowania art. 57 § 1 k.w. czy też, podążając za stanowiskiem mniejszościowym, jako przestępstwo poplecznictwa w rozumieniu art. 239 § 1 k.k.

jące jest bowiem to, że pracownik ze względu na swoje stanowisko i związane z nim kompetencje miał możliwość zachowania się w sposób powodujący udaremnienie wykonania kary w całości lub w części.

²⁰ Chodzi o: „umyślne utrudnianie lub udaremnianie postępowania karnego, pomagając sprawcy [...] uniknąć odpowiedzialności karnej, w szczególności [...] odbywając za skazanego karę” (art. 239 § 1 k.k.); „umyślne uiszczenie za skazanego lub ukaranego, nie będąc dla niego osobą najbliższą, grzywny lub ofiarowanie mu albo osobie dla niego najbliższej pieniędzy na ten cel” (art. 57 § 1 k.w.); „całkowite lub częściowe udaremnienie wykonania orzeczonej innej osobie kary, chcąc lub wiedząc o tym i nie będąc dla niej osobą najbliższą” (§ 258 ust. 2 w zw. z ust. 6 StGB).

²¹ Mając przy tym na względzie, że kara ograniczenia wolności nie występuje w niemieckim systemie prawnym.

IV. Argumenty przemawiające za zasadnością uznania zachowania polegającego na uiszczeniu kary grzywny za inną osobę lub ofiarowaniu jej albo osobie dla niej najbliższej pieniędzy na ten cel za spełniające znamiona ustawowe poplecznictwa zostały przedstawione powyżej. Warto jednak przyrzeć się racjom przeciwnym²². Można przyjąć, że opierają się one na dwóch głównych założeniach²³.

Po pierwsze, chodzi o *ratio legis* wymienionych zakazów w kontekście formalnym, tzn. wspomnianego już rozumienia terminów „odbywa karę” i „wykonuje karę”. Wykładnia językowa zarówno polskiego („odbywa karę”), jak i niemieckiego („wykonanie kary” – *Vollstreckung einer Strafe*) zwrotu może prowadzić do wniosku, że językowe znaczenie tych sformułowań nie obejmuje grzywny. W odniesieniu do pierwszego z przytoczonych terminów należy przypomnieć, że odbywać można tylko taką karę, która została orzeczona na pewien określony okres i jest powiązana ze ściśle określonym miejscem. W konsekwencji objęcie tym zwrotem kary grzywny stanowiłoby naruszenie konstytucyjnej zasady *nullum crimen sine lege stricta* (por. art. 42 ust. 1 Konstytucji RP). Wypada jednak zauważyć, że jakkolwiek w ustawie najczęściej mówi się o uiszczeniu lub egzekucji grzywny (por. m.in. art. 45 § 1, art. 46 § 1, art. 51 § 1 k.k.w.), to jednak w art. 49 § 1 k.k.w. ustawodawca posługuje się terminem „wykonanie grzywny”. Oznacza to, że o ile „odbywanie” kary grzywny nie jest możliwe (ze względów wskazanych powyżej), o tyle jej „wykonanie”

²² W orzecznictwie niemieckim por. zwłaszcza wyrok Federalnego Trybunału w Sprawach Karnych (*Bundesgerichtshof in Strafsachen*, dalej: BGHSt) z dnia 7 listopada 1990 r., 2 StR 439/90, „Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen”, t. 37, s. 226 i n. Aczkolwiek trzeba podkreślić, że wyrok ten spotkał się z liczną krytyką, której autorzy podkreślali zwłaszcza kluczowe znaczenie osobistej dolegliwości kary grzywny dla skazanego oraz to, że relatywna łatwość obejścia zakazu uiszczania grzywny za skazanego nie uzasadnia w wystarczający sposób wyłączenia zachowania tego rodzaju z zakresu normowania § 258 StGB. Szerzej por. Th. Hillenkamp, *Anmerkung zum Urteil des BGH v. 7.11.1990 – 2 StR 439/90* (BGHSt 37, 226), „Juristische Rundschau” 1992, nr 2, s. 74 i n.; A. Scholl, *Die Bezahlung...*, s. 601 i n.; W. Stree, *Kommentar zu § 258*, [w:] A. Schöнке, H. Schröder (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Kommentar*, München 2006, nb. 29; J.M. Wodicka, *Bezahlung...*, s. 487 i n. Zob. także H. Hoffmann, A.C. Wißmann, *Die Erstattung von Geldstrafen, Geldauflagen und Verfahrenskosten im Strafoverfahren durch Wirtschaftsunternehmen gegenüber ihren Mitarbeitern*, „Strafverteidiger” 2001, s. 249 i n.; M. Kranz, *Bezahlung von Geldstrafen durch das Unternehmen – § 258 StGB oder § 266 StGB?*, „Zeitschrift für das Juristische Studium” 2008, nr 5, s. 471 i n.

²³ Pomocniczo można tu oczywiście przywołać także kwestie praktyczne związane z obecnymi możliwościami technicznymi, jeśli chodzi o dokonywanie przelewów przez Internet, banki czy inne instytucje, co powoduje trudności dowodowe w przedmiocie stwierdzenia, czyj majątek faktycznie obciążała grzywna. Kwestie te nie są jednak, rzecz jasna, wystarczającym samodzielnym argumentem dla uznania bezzasadności kryminalizacji przedmiotowych zachowań.

byłoby zgodne z zasadami języka polskiego, gdyby takie sformułowanie pojawiło się w Kodeksie karnym. Dla uzasadnienia intencji ustawodawcy co do wyłączenia kary grzywny z zakresu przestępstwa poplecznictwa argument językowy jest więc trafny, o ile odnosimy go do obowiązującej treści art. 258 k.k. Byłby on jednak dyskusyjny, gdyby w przepisie tym ustawodawca posłużył się zwrotem „wykonanie kary”.

Po drugie, chodzi o aspekt pragmatyczny odzwierciedlający obawy, że szeroki (tj. obejmujący również karę grzywny) zakres karalności poplecznictwa może z jednej strony prowadzić do nieuzasadnionego sankcjonowania zachowań, które mieszczą się akceptowanym społecznie systemie wartości, a ponadto być – zwłaszcza ze względu na obecny rozwój możliwości technicznych – stosunkowo łatwy do obejścia. Do aprobowanych społecznie można zaliczyć m.in. legalne zachowania polegające na przekazaniu sprawcy kwoty grzywny po tym, jak sam ją zapłaci, lub na rekompensacie strat powstałych u sprawcy na skutek jej uiszczenia. Tymczasem także i obowiązujący zakres kryminalizacji zachowań dających się zakwalifikować na gruncie art. 239 k.k. jako utrudnianie lub udaremnienie postępowania karnego, pomagające sprawcy przestępstwa uniknąć odpowiedzialności karnej, obejmuje niekiedy zachowania akceptowane społecznie. Bezsporne jest natomiast uznanie za niewystarczające dla realizacji znamion poplecznictwa – i to ze względu na brak uchylenia osobistej finansowej dolegliwości sprawcy – zarówno jedynie zapewnienie o możliwości udzielenia sprawcy pożyczki na pokrycie grzywny, jak i spełnienie na korzyść sprawcy jakichkolwiek świadczeń finansowych, których osoba trzecia tak czy owak dokonałaby legalnie, i to bez względu na leżący na sprawcy obowiązek uiszczenia grzywny (np. wypłata przez pracodawcę wynagrodzenia).

Powyższe argumenty doznają wzmocnienia, jeśli poplecznictwo na etapie postępowania wykonawczego utożsamiać wyłącznie z zakłóceniem zewnętrznego przebiegu wykonania kary. Chodzi tu o taki przebieg procesu wykonania kary, który jest postrzegalny na zewnątrz dzięki temu, że wykonanie kary trwa pewien określony (zwykle dłuższy) okres i jest powiązane ze ściśle określonym miejscem. Rozważenia wymaga więc, czy takie zakłócenie występuje w przypadku uiszczenia grzywny za skazanego lub ukaranego albo ofiarowania mu pieniędzy na ten cel. Bez wątplenia osoba trzecia, uiszczając za skazanego lub ukaranego grzywnę albo ofiarowując skazanemu lub ukaranemu pieniądze na ten cel, uniemożliwia realizację celu kary grzywny, polegającego wszak na wymierzeniu bezpośrednio sprawcy czynu karalnego dolegliwości o charakterze ekonomicznym, tak aby sprawca mógł uświadomić sobie, że popełnienie czynów tego rodzaju jest nieopłacalne. Natomiast grzywna

zapłacona przez inną osobę (a także darowanie jej środków finansowych w celu zapłaty grzywny) nie uniemożliwia sprawcy poniesienia korzyści finansowych z popełnionego czynu. Trzeba jednak zauważyć, że w świetle gwarancji wynikających z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP udaremnienie realizacji celu kary grzywny nie może być utożsamiane z udaremnieniem wykonania kary grzywny. Udaremnienie wykonania kary wymaga jednak zakłócenia wskazanego powyżej zewnętrznego przebiegu jej wykonania. Nie budzi wątpliwości, że w przypadku uiszczenia kary grzywny za skazanego lub ukaranego do takiego zakłócenia nie dochodzi – w wykonaniu kary grzywny brak bowiem cechy zewnętrżności²⁴. Natomiast, dla porównania, zakłócenie zewnętrznego przebiegu wykonania kary grzywny mogłoby mieć miejsce wówczas, gdyby osoba trzecia swoim zachowaniem uniemożliwiła ściągnięcie od sprawcy grzywny w drodze egzekucji²⁵.

V. W świetle powyższego można zauważyć, że racjonalność penalizacji uiszczenia grzywny za skazanego lub ukaranego, a także ofiarowania mu pieniędzy na ten cel powinna być co najmniej poddana gruntownej dyskusji z trzech zasadniczych powodów.

Po pierwsze, na istotną różnicę w ocenie odbycia za sprawcę kary pozbawiania wolności lub kary ograniczenia wolności a poniesienia za inną osobę kary grzywny wpływa fakt, że w przypadku orzeczenia dwóch pierwszych rodzajów kary mamy do czynienia z ograniczeniem prawa do wolności osobistej, będącego prawem podstawowym (por. art. 41 ust. 1 Konstytucji RP), które jest niezbywalne i dotyczy bezpośrednio sfery życia osobistego, natomiast orzeczenie kary grzywny odnosi się do prawa własności, która stanowi wprawdzie prawo ekonomiczne (por. art. 64 ust. 1 Konstytucji RP), ale jednocześnie na charakter zamienny.

Po drugie, trzeba zauważyć, że wprawdzie uiszczenie grzywny za skazanego lub ukaranego bądź też ofiarowanie mu pieniędzy na ten cel jest *de lege lata* wykroczeniem zagrożonym karą aresztu lub grzywny (por. 57 § 1 k.w.), ale z kręgu podmiotów zostały wyłączone osoby najbliższe skazanemu lub ukaranemu²⁶. Osoby najbliższe sprawcy mogą

²⁴ Dla porządku trzeba jednak zauważyć, że owa konieczność wystąpienia zakłócenia zewnętrznego przebiegu wykonania kary może być niekiedy dyskusyjna także w niektórych sytuacjach karalnego poplecznictwa, np. gdy inna osoba odbywa za skazanego karę pozbawienia wolności albo doprowadza do odroczenia wykonania kary.

²⁵ Por. także m.in. W. Ruß, *Kommentar zu § 258*, [w:] B. Jähnke, H.W. Laufhütte, W. Odersky (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Band 6. §§ 223-263a StGB*, Berlin 2005, nb. 24a.

²⁶ Analogicznie w niemieckim prawie karnym por. § 258 ust. 6 i § 11 ust. 1 nr 1 StGB.

więc uiścić orzeczoną mu grzywnę albo darować mu pieniądze na ten cel, bez narażania się na odpowiedzialność z tytułu popełnienia wykroczenia. Wydaje się, że taka konstrukcja normatywna – nieprzekonująco uzasadniana w piśmiennictwie prymatem relacji rodzinnych²⁷ – wskazuje na pewną niekonsekwencję ustawodawcy, a także stoi w sprzeczności z założeniem, że kara ma oddziaływać bezpośrednio na sprawcę czynu oraz ma realizować cele w zakresie prewencji ogólnej i szczególnej. Uiszczenie grzywny nawet przez osobę najbliższą dla sprawcy bądź też ofiarowanie mu przez taką osobę pieniędzy na cel uiszczenia grzywny nie eliminuje bowiem ryzyka, że sprawca w żaden sposób nie odczuje ekonomicznej dolegliwości ukarania, zwłaszcza jeśli darczyńca nie jest osobą wspólnie z nim gospodarującą.

Wreszcie, po trzecie, można wskazać, że grzywna jest jedyną karą, co do której nie sposób z góry określić osobistej dolegliwości, jaką finalnie będzie powodowała dla konkretnego skazanego lub ukaranego²⁸. Wynika to z faktu, że wysokość stawki dziennej jest ograniczona ustawowo, a sąd w toku jej ustalania bierze pod uwagę m.in. dochody sprawcy, jego stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe (por. art. 33 § 3 k.k.), które mogą przecież ulec zmianie w okresie między prawomocnym orzeczeniem kary grzywny a wykonaniem tej kary, i to na korzyść skazanego lub ukaranego. Modyfikacja prawomocnego wyroku w takiej sytuacji przez ustalenie adekwatnej do nowych okoliczności (wyższej) stawki dziennej nie jest jednak możliwa. Także więc i z tego względu można podać w wątpliwość, czy ustawowy zakaz poplecznictwa, u podstaw którego leży ochrona wymiaru sprawiedliwości, powinien obejmować zachowania polegające na ponoszeniu kary grzywny za inną osobę lub ofiarowaniu jej pieniędzy na ten cel.

Literatura

Cramer S., *Kommentar zu § 258*, [w:] W. Joecks, K. Miebach, G.M. Sander (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4. §§ 185–262 StGB*, München 2017.

Giętkowski R., *Zasada osobistej odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 5.

²⁷ Por. A. Michalska-Warias, *Komentarz...*, nb. 4.

²⁸ Por. w piśmiennictwie niemieckim; por. S. Cramer, *Kommentar zu § 258*, [w:] W. Joecks, K. Miebach, G.M. Sander (Hrsg.), *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4. §§ 185–262 StGB*, München 2017, nb. 35.

- Hillenkamp Th., *Anmerkung zum Urteil des BGH v. 7.11.1990 – 2 StR 439/90 (BGHSt 37, 226)*, „Juristische Rundschau“ 1992, nr 2.
- Hoffmann H., Wißmann A.C., *Die Erstattung von Geldstrafen, Geldauflagen und Verfahrenskosten im Strafverfahren durch Wirtschaftsunternehmen gegenüber ihren Mitarbeitern*, „Strafverteidiger“ 2001.
- Hoyer A., *Kommentar zu § 258*, [w:] J. Wolter (Hrsg.), *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 4. §§ 212-266b StGB*, Köln 2013.
- Kranz M., *Bezahlung von Geldstrafen durch das Unternehmen – § 258 StGB oder § 266 StGB?*, „Zeitschrift für das Juristische Studium“ 2008, nr 5.
- Michalska-Warias A., *Komentarz do art. 239*, [w:] T. Bojarski (red.), *Kodeks wykroczeń. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Mozgawa M., *Komentarz do art. 239*, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Ruhmannsender F., *Kommentar zu § 258*, [w:] B. v. Heintschel-Heinegg (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Kommentar*, München 2015.
- Ruß W., *Kommentar zu § 258*, [w:] B. Jähnke, H.W. Laufhütte, W. Odersky (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar*, Band 6, §§ 223-263a StGB, Berlin 2005.
- Scholl A., *Die Bezahlung einer Geldstrafe durch Dritte – ein altes Thema und noch immer ein Problem*, „Neue Zeitschrift für Strafrecht“ 1999, nr 12, s. 599 i n.
- Stree W., [w:] A. Schönke, H. Schröder (Hrsg.), *Strafgesetzbuch. Kommentar*, München 2006.
- 862 Szewczyk M., Wojtaszczyk M., Zontek W., *Komentarz do art. 239*, [w:] W. Wróbel, A. Zoll, (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 212–277d*, Warszawa 2017.
- Tsambikakis M., *Kommentar zu § 258*, [w:] K. Leipold, M. Tsambikakis, M. Zöller (Hrsg.), *AnwaltKommentar StGB*, Bonn 2011.
- Wodicka J.M., *Bezahlung einer Geldstrafe durch Dritte*, „Neue Zeitschrift für Strafrecht“ 1991, nr 10.
- Zgoliński I., *Komentarz do art. 239*, [w:] V. Konarska-Wrżosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2018.

Orzecznictwo

Wyrok Federalnego Trybunału w Sprawach Karnych z dnia 7 listopada 1990 r., 2StR 439/90, „Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Strafsachen”, t. 37.

Netografia

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/ui%C5%9Bci%C4%87.html> (dostęp: 4.01.2020).